
V NUORISORIKOLLISUUDEN SOSIOLOGISET SELITYKSET

Janne Kivivuori

Edellä Markus Jokela tarkasteli yksilön perimän vaikutusta antisosiaaliseen käyttäytymiseen, ja Jaana Haapasalo yksilön varhaisten kasvuolojen yhteyttä rikosuran todennäköisyyteen. Tässä luvussa tarkastelen *sosiologisen kriminologian* tapoja selittää nuorten rikollisuutta. Nämä teoriat eivät ole vaihtoehto tai kilpaileva selitysmalli käyttäytymisgenetiikalle ja yksilöriskimalleille, vaan ne täydentävät tietoaamme ja lisäävät oman näkökulmansa rikollisuuden selittämiseen. Lisäksi on huomioitava, että terveystutkimuksen, psykologian ja sosiaalipsykologian piirissä tehdään runsaasti tutkimusta, jossa sosiologiset tekijät huomioidaan, vaikka niistä ei puhuttaisi sillä nimellä. Lisäksi sosiologiset selitykset sisältävät – enemmän tai vähemmän auki kirjoitettuja – oletuksia ihmisen psykologiasta ja motiiveista.

Kuvaan tässä luvussa neljä klassista sosiologian rikollisuusselitystä. Ne ovat paineteoria, kontrolliteoria, oppimisteoria ja leimaamisteoria. Teorioita vastaavien kohtien otsikoiksi olen valinnut suomenkieliset ilmaisut: turhautuminen viittaa paineteoriaan, irtautuminen viittaa irtautumiseen sosiaalisesta kontrollista, oppiminen rikollisuuden oppimiseen ja leimautuminen luonnollisesti leimaamisteoriaan. Nämä syytekijät kietoutuvat läheisesti toisiinsa, eikä niitä voi nähdä ajallisesti peräkkäisinä vaiheina yksilön rikosuralla. Teorioiden *muistamista* voi kuitenkin helpottaa, jos ajattelee niiden kuvaavan karkealla tavalla myös yksilön ajautumista rikollisuuteen: ensin sosiaaliset paineet luovat rikosmotivaatiota, sitten yksilö irtautuu sosiaalisesta kontrollista ja päätyy rikolliseen vertaisryhmään, jossa oppimisprosessit edelleen lisäävät rikosmotivaatiota. Ja lopuksi sosiaaliset reaktiot ja leimat sulkevat laillisia mahdollisuuksia ja johtavat siten rikosuran sementoitumiseen.

Sosiologisessa kriminologiassa vallitsee verraten pitkälle menevä yksimielisyys siitä, että nämä neljä teoriaa ovat ”klassisia”. Sen sijaan eri tutkijat saattaisivat haluta lisätä luetteloon muitakin teorioita. Tässä on tilasyistä jätetty

tarkastelun ulkopuolelle esimerkiksi feministinen kriminologia sekä kriittinen kriminologia¹. Niiden painopiste on usein enemmän rikollisuuden kontrollin tutkimuksessa kuin rikoskäyttäytymisen syiden tutkimuksessa. Käsittelen tässä valitsemiani teorioita nimenomaan rikollisuuden syiden näkökulmasta. Tarkastelun ulkopuolella on myös rutiinitoimintojen teoria, jota tässä kirjassa tarkastelevat – eri näkökulmista – Jukka Savolainen ja Timo Harrikari.

Turhautuminen

Mertonin paineteoria

Paineteorian klassinen muoto on Robert Mertonin niin kutsuttu anomiateoria.² Mertonin (1999 [1938]) mukaan rikollisuutta syntyy, kun kaikki ihmiset sosiaalistetaan tavoittelemaan vaurautta, mutta sosiaalinen rakenne mahdollistaa tavoitteiden saavuttamisen vain harvoille. Ne, jotka haluavat vaurautta, mutta eivät pääse tavoitteeseen, turhautuvat. Näin tavoitteen ja keinojen välinen ristiriita ilmenee turhautumisena, johon yksilöt etsivät erilaisia ratkaisuja. Merton määritteli viisi eri ratkaisua kaikille yhteisten tavoitteiden ja rakenteellisten esteiden aiheuttamaan ongelmaan.

Mukautuja (konformisti) hyväksyy sekä vallitsevat tavoitteet että lailliset keinot niiden tavoitteluun. *Innovoiija* hyväksyy vallitsevat tavoitteet, mutta hylkää lailliset keinot. *Kaavoihin kangistuja* (ritualisti) ei piittaa kulttuurin asettamista tavoitteista, mutta noudattaa silti laillisia menettelytapoja. *Vetäytyjä* ei hyväksy vallitsevia arvoja eikä laillisia keinoja niiden tavoittamiseksi. *Kapinoitsija* hylkää sekä vallitsevat tavoitteet että lailliset keinot, mutta asettaa niiden tilalle oman vaihtoehtoisen tavoitteiston ja keinot. Rikollisuus asetui Mertonin kaaviossa *uudistajan* (innovoiijan) kohdalle: rikollinen tavoittelee vaurautta, mutta ei hyväksy tai noudata laillisia keinoja sen saavuttamiseksi, vaan ”innovoi” erilaisia norminrikkomuksia. Myös vetäytyjä saattoi olla rikollinen. Esimerkkeinä vetäytyjistä Merton mainitsi psykootikot, paariat, hylkiöt, kulkurit, juopot ja huumeidenkäyttäjät (Merton 1999 [1938], 126). Poliittisen rikollisuuden taustalla saattoi olla myös kapinoitsijan tapa ratkaista tavoitteiden ja keinojen ristiriita.

¹ Tässä luvussa kuvattu leimaamisteoria luetaan usein kriittisen kriminologian piiriin. Paradigmaattisesti käsittelen kaikkia teorioita positivistis-kausalisesta näkökulmasta.

² Merton pohjasi oman työnsä ranskalaisen sosiologin Emile Durkheimin (1818–1957) aiempaan ajatteluun, jota tässä ei tilasyistä käsitellä.

Amerikkalainen kriminologi Albert Cohen kehitteli 1950-luvulla Mertonin teoriaa selittäessään alimpien sosiaaliryhmien poikien rikoskäyttäytymistä. Hänen mukaansa koulu asetti kaikille lapsille keskiluokkaiset olemuksen ja osaamisen standardit. Työväenluokkaiset pojat eivät pystyneet saavuttamaan näitä standardeja, mikä aiheutti turhautumista ja siten myös rikollisuutta (Akers 2000, 145–146). Cohenin teoria tuli jo verraten lähelle niin sanottua yleistä paineteoriaa. Hän näki yksilön kognitiiviset rajoitteet yhtenä turhautumista lisäävänä tekijänä (Hirschi & Hindelang 2003, 130–131). Pojat, jotka eivät pärjänneet kouluaineissa, turhautuivat ja saattoivat etsiä vastapainoa rikosten poluilta. Heikot kognitiiviset kyvyt voivat olla tekijä, joka vaikeuttaa laillisten keinojen käyttöä, esimerkiksi hyvän työpaikan saantia, oman elämän puitteiden rakentamisessa (Bernard 1987, 270). Se voi johtaa turhautumiseen ja laittomien keinojen käyttöön.

Yleinen paineteoria

Paineteorioissa voidaan karkeasti erottaa kaksi muotoa: rakenteellinen muoto korostaa sosiaalisen rakenteen – erityisesti yhteiskunnan sosiaalisen kerrostuneisuuden – yhteyttä rikoskäyttäytymiseen. Äärimmilleen viritettynä tämän näkökulman edustajat toteavat jopa, että paineteoria ”ei ennusta yksilötasolla mitään yhteyttä rikoksen ja paineiden ja turhautumisten välillä” (Bernard 1987, 263). Näin ajattelevien mukaan Mertonin käyttämät paineen ja anomian käsitteet viittasivat vain sosiaalisten rakenteiden ominaisuuksiin, eivät lainkaan yksilöiden ominaisuuksiin (mt. 265). Paineteorian yleinen muoto sisällyttää paitsi samat rakennetekijät myös joukon yksilökohtaisempia tekijöitä.

Yleinen paineteoria yhdistyy paljolti amerikkalaisen kriminologin Robert Agnew’n työhön parin viime vuosikymmenen aikana. Hän kutsuu teoriaansa yleiseksi paineteoriaksi (*general strain theory*) juuri siksi, että sen sovellusala on yleisempi kuin rakenteellisen paineteorian. Hän on puolustanut voimakkaasti näkemystä, että perinteinen paineteoria viittaa yksilön tavoitteiden rakenteellisiin esteisiin ja viittaa siksi myös yksilöiden kokemuksiin. Esimerkiksi Merton käyttää klassisessa esityksessään käsitteitä turhautuminen ja stressi (Agnew 1987). Mutta ehkä olennaisinta Agnew’n yleisessä paineteoriassa on, että rikollisuutta lisäävä ”paine” voi ilmetä myös puhtaasti tilannetekijöiden johdosta, ei siis pelkästään siksi että sosiaalinen rakenne estää yksilön taloudellisten tavoitteiden toteutumisen (näistä tilannetekijöistä tarkemmin jäljempänä). Mertonin teoriaa oli aikaisemmin kritisoitu siitä, että se selitti vain so-

siaalisesti huono-osaisten rikollisuutta ja jopa ennusti heidän ryhtyvän erityisesti omaisuusrikollisuuteen sosiaalisen paineen purkamiseksi (Akers 2000, 158). Agnew kehitti yleistä paineteoriaa sellaiseksi, että se sopisi myös muiden sosiaaliryhmien rikollisuuden selittämiseen ja pätisi paremmin myös väkivaltaan.

Agnew näki rikollisuuden sopeutumisen stressaaviin ja turhauttaviin tilanteisiin. Hän laajensi paineen käsitettä sisältämään monenlaisia paineen tai stressin lähteitä. Stressilähteitä on karkeasti jakaen kolmenlaisia. (1) Ensimmäkin yksilö voi kokea painetta, jos hän ei pysty saavuttamaan yleisesti arvostettuja tavoitteita. Tähän painetyyppiin sisältyy kolme alakategoriaa. Niistä ensimmäinen on perinteisen paineteorian ”patoamismalli”, jonka mukaan rikollisuutta syntyy, kun sosiaalinen rakenne estää yksilöitä toteuttamasta kulttuurin heille asettamia tavoitteita. Toinen alakategoria on tilanne, jossa yksilön henkilökohtaiset ominaisuudet, esimerkiksi kognitiivisten kykyjen rajoitteet, estävät häntä saavuttamasta yleisesti hyvinä pidettyjä asioita, esimerkiksi koulu-menestystä, hyvää todistusta tai normaalia työuraa. Kolmas alakategoria on tilanne, jossa yksilö kokee muiden saavan hyviä asioita helpommin kuin hän itse – tämä luo katkeruutta, joka voi motivoida rikoksia.

(2) Toiseksi yksilö voi kokea rikospainetta, jos hän menettää jonkin hyväksi kokemansa asian tai olotilan. Esimerkiksi ystävyysuhteen katkeaminen, kaverin muutto muualle, seurustelusuhteen katkeaminen, vanhempien avioero, erottaminen koulusta tai koulun vaihtaminen voi johtaa sellaiseen stressiin, joka lisää rikosten tekemisen motivaatiota. Toisin sanoen kielteiset elämäntilanteet voivat johtaa rikollisuuteen. Osittaista tukea tämä teoria on saanut muun muassa tutkimuksista, joissa on selvitetty ihmisten henkirikosfantasioita. Eri tutkimusten mukaan jopa 40–60 prosenttia ihmisistä ilmoittaa joskus kokeneensa halua surmata jonkun henkilön. Useimmiten tällainen fantasia nousee ongelmallisessa elämäntilanteessa tai turhauttavassa tilanteessa (Crabb 2000).

(3) Kolmanneksi yksilö voi kokea rikospainetta, jos muut kohdistavat häneen kielteisiä toimia. Jos nuoreen kohdistuu väkivaltaa vanhempien tai muiden nuorten taholta, hän saattaa reagoida väkivaltaisesti. Varsinkin nuorten on usein vaikeaa paeta kielteisistä ihmissuhteista laillisin keinoin, jolloin ainoaksi vaihtoehdoksi voi jäädä tilanteen ratkaiseminen väkivallalla, pakeneminen päihteiden käyttöön tai karkaaminen³. Esimerkiksi kouluissa aika ajoin esiin-

³ Kotoa karkaaminen ei Suomessa ole rikos.

tyvät⁴, oppilaiden tekemät murhat johtuvat tyypillisesti kahdesta seikasta: tekijään kohdistuneesta, pitkään jatkuneesta kiusaamisesta ja pilkkaamisesta sekä siitä, että tekijä on ennen tekoaan fantasioinut kostosta (Robertz 2004). Tämä tutkimustulos sopii hyvin yhteen yleisen paineteorian kanssa. Sen sijaan se ei kovin helposti jäsenny Mertonin teorian kautta, koska koulumurhien tekijät eivät koe turhautumista varallisuuden puutteen takia, vaan yleisemmistä sosiaalisista ja kiusaamiseen liittyvistä syistä.

Viime aikoina paineteoriaa on kehittänyt myös brittiläinen kriminologi Jock Young (1999). Hänen mukaansa nyky-yhteiskunnassa paine rikollisuuteen nousee *kulttuurisen inklusion* ja *taloudellisen eksklusion* välisen ristiriidan aiheuttamasta turhautumisesta. Televisio ja muut mediat tarjoavat kaikille samanlaisen vaurauden ihanteet, mutta taloudellinen eriytyminen sulkee köyhät tämän tavoitteen ulkopuolelle. Suurkaupunkien getoissa vain paikallinen huumeidiileri ajaa Porschella ja elää niin kuin kauniit ja rohkeat. Populaarikulttuuri tarjoaa mainetta pärjäämisen mitaksi niin että yhä useampi nuori haluaa olla ”julkkis”. Kun todellisuudessa kuitenkin vain harvat voittavat laulu- tai mallikilpailun, syntyy turhautumista, joka voi kanavoitua aggressiivisuutena ja rikollisuutena (Parnaby & Sacco 2004).

Irtautuminen

Edellä lainasin tutkimusta, jonka mukaan varsin suuri osa ihmisistä kokee joskus tappamisen halua. Tästä huolimatta erittäin pieni osa ihmisistä tekee henkirikoksen tai edes yrittää sellaista. Mistä tällainen ero halujen, fantasioiden ja todellisen toiminnan välillä? Sosiaalisen kontrollin teoria vastaa tähän: kaikilla ihmisillä on motivaatiota rikkoa normeja, mutta heidän sidoksensa muihin ihmisiin ja laillisiin instituutioihin estävät heitä tekemästä rikoksia. Sosiaalinen kontrolli selittää lainkuuliaisuutta, ja sen puute rikollisuutta. Rikoskäyttäytymisen eroja yksilöiden ja ryhmien välillä selittää se, kohdistuuko niihin sosiaalista kontrollia joka estää rikollisen toiminnan. Kontrolliteorian kaksi päämuotoa ovat sosiaalisen kontrollin teoria ja itsekontrolliteoria. Tarkastelen tässä vain ensin mainittua.⁵ Sosiaalisen kontrollin teoria paikallistaa tehokkaan

⁴ Suomessa näitä ei ole ainakaan vielä esiintynyt, mikä voi johtua maamme koulu- ja hyvinvointijärjestelmien korkeasta tasosta.

⁵ Itsekontrolliteorian mukaan yksilön rikosalttiutta selittää varhaislapsuudessa muotoutuva ja yksilökohtaisesti vaihteleva itsekontrollin taso (Gottfredson & Hirschi 1990; empiirinen sovellus ks. Salmi & Kivivuori 2006).

kontrollin yksilön ulkopuolelle, hänen yhteisönsä muihin toimijoihin. Rikollisuutta syntyy, kun ja jos yksilö irtautuu yhteisön sosiaalisista siteistä.

Sosiaalisen kontrollin teorian ymmärtämiseksi on hyvä tehdä ero virallisen (formaalisen) ja epävirallisen (informaalisen) sosiaalisen kontrollin välillä. Virallinen eli formaalinen sosiaalinen kontrolli sisältää viralliset normit alkaen vaikkapa koulun järjestyssäännöistä ja päättyen rikoslakiin. Viralliseen kontrolliin kuuluvat myös kaikki ne tahot ja toimet, jotka pyrkivät valvomaan virallisten normien toimeenpanoa. Opettaja, joka välitunnilla valvoo koulun järjestyssääntöjen noudattamista, harjoittaa virallista sosiaalista kontrollia. Julkisessa liikenteessä toimivat lipuntarkastajat edustavat niin ikään virallista kontrollia, samoin tietysti poliisi ja koko muu virallinen seuraamusjärjestelmä aina tuomioistuimiin ja vankiloihin asti.

Epävirallinen eli informaalinen sosiaalinen kontrolli on epämääräisempi, mutta silti kaikkeen toimintaan liittyvää. Jos nuori tekee rikoksen ja hänen ystävänsä paheksuvat sitä, nämä ystävät harjoittavat epävirallista sosiaalista kontrollia. Myös vanhempien harjoittama valvonta ja vanhemmilta saadut rangaistukset ovat epävirallista sosiaalista kontrollia. Epävirallista kontrollia esiintyy myös aikuisten kesken eikä se rajoitu niin sanottuihin tavallisiin ihmisiin, vaan myös rikosurille edenneisiin kohdistuu myös epävirallista sosiaalista kontrollia. Esimerkiksi nuorisorikollinen voi lopettaa rikosuransa, jos hän aloittaa parisuhteen; hän on yleensä tällöin tiukemmin sosiaalisen kontrollin piirissä kuin ilman parisuhdetta.⁶ Puhuessaan kontrollista sosiaalisen kontrollin teoria tarkoittaa sekä epävirallista että virallista sosiaalista kontrollia.

Sosiaalisen kontrolliteorian klassikko on amerikkalaisen kriminologin Travis Hirschin vuonna 1969 julkaisema *Causes of Delinquency*. Hirschi määritteli teoksessaan neljä kanavaa tai tapaa, joilla sosiaalinen kontrolli vaikuttaa (tai ei vaikuta) yksilöiden luontaista rikostaipumusta vähentävästi. (1) Tunneperusteiset siteet muihin ihmisiin, joiden reaktioista välitämme, vähentävät rikollisuutta (attachment). (2) Motivoitunut sitoutuminen konventionaalisiin instituutioihin ja valintoihin vähentää rikollisuutta (commitment). (3) Ajan käyttäminen laillisiin toimintoihin ja harrastuksiin vie aikaa rikollisilta toimintoilta (involvement). (4) Lain noudattamista suosivat uskomukset toimivat sosiaalisen kontrollin kanavana sitomalla ihmisiä normeihin (belief). Käänteisesti kontrolliteorian perusväittämän voi ilmaista myös seuraavasti: yksilö, jolla ei ole tunneperusteisia siteitä normeja noudattaviin henkilöihin, joka ei ole

⁶ Tämä on lähinnä esimerkki. Seurustelun ja parisuhteen yhteys rikosalttiuteen vaihtelee sen mukaan, minkä ikäisistä henkilöistä puhutaan. Murrosikäisillä seurustelu lisää rikosalttiutta, myöhemmällä iällä useiden tutkimusten mukaan parisuhde sen sijaan vähentää rikosalttiutta.

motivoitunut sitoutumaan laillisiin toimintoihin, joka ei osallistu aktiivisesti laillisiin toimintamuotoihin ja joka ei pidä lain noudattamista tärkeänä, tekee muita enemmän rikoksia.

Kontrollista irtautuminen tapahtuu karkeasti kahdella tavalla: ensinnäkin teon välittömässä läheisyydessä, teon ”etualueella” (foreground), norminrikoja irtautuu symbolisesti velvoitteesta noudattaa normeja. Tällainen tekokynnyksen ylittämiseen liittyvä prosessi voi tapahtua esimerkiksi niin, että tekijä – tai tekijäryhmä – määrittelee tilanteen sellaiseksi, että siinä rikoksen tekeminen on oikeutettua. Tämä taas voi tapahtua kulttuurisesti käsillä olevien selittelytapojen eli neutralisaatioiden kautta. Hirschin mukaan nämä selittelyt voivat olla aluksi jälkikäiteisrationalisointeja. Mutta jälkikäiteisrationalisoinnin oppiminen voi madaltaa tulevien rikosten tekokynnyksiä ja toimia siten merkityksenantoprosessina, joka ”voitelee” yksilön tien tekokynnyksen yli. Selittelytapa on ikään kuin vipu, jolla yksilö vääntää itsensä irti sisäistetyn kontrollin taakasta (Hirschi 1969, 208).

Kontrolliteorian valtavirta ei kuitenkaan ole keskittynyt sen tutkimiseen, miten ihmiset rikostilanteissa ja niiden etualalla irtautuvat kontrollista. Sen sijaan on tutkittu sitä, mitkä ja miten sosiaaliset instituutiot voivat vähentää rikollisuutta. On eritelty, miten vaikkapa työ tai perhe voivat vähentää sellaisenkin yksilöiden rikollisuutta, joilla on yksilökohtainen alttius rikollisuuteen – tai, kuten tähän kirjaan kirjoittanut Markus Jokela ilmaisisi, mitkä kontrollitekijät voivat vähentää niidenkin yksilöiden rikollisuutta, joiden yksilöalttius ajaa heitä hakeutumaan rikollisuudelle suotuisiin tilanteisiin. Robert Sampson ja John Laub julkaisivat vuonna 1993 teoksen *Crime in the Making*, joka oli merkittävä askel kriminologisessa tutkimuksessa ja teoriassa. Teos vahvisti sen löydöksen, että yksilöiden väliset erot rikosalttiudessa ovat vakaita ja ilmentävät – joko perinnöllisiä tai varhain hankittuja – taipumuksia rikoskäyttäytymiseen. Toisaalta tutkimus meni tämän sinänsä kiinnostavan havainnon yli. Se nimittäin osoitti, että myös sosiaalisella kontrollilla on merkitystä yksilöiden rikosurien kehittymisen kannalta.

Sampson ja Laub osoittivat seuranta-aineiston avulla, että työn saaminen tai perheen perustaminen vähensi rikoskäyttäytymistä (Sampson & Laub 1993, 178). Heidän tutkimuksensa vahvuus oli, että aineisto (ns. Glueck-aineisto) sisälsi niin sanotun vertailu- tai kontrolliryhmän. Se oli 1930-luvulla valittu tutkimukseen ns. normaalinuorison parista. Sekä ”rikollista” että ”normaalia” ryhmää oli seurattu toistuvien mittauksin. Siksi oli mahdollista tarkastella vaikkapa juuri työn saamisen vaikutusta myöhempään rikollisuuteen, kun yksilön alttius rikoskäyttäytymiseen oli tilastollisesti vakioitu. Sampson ja Laub ha-

vaitsivat, että niillä lainkuuliaisilla lapsilla, joilla 17–25-vuotiaana oli vaikeuksia työelämässä, oli roimasti suurempi todennäköisyys joutua pidätetyksi 25–32-vuotiaana kuin niillä lainkuuliaisilla lapsilla, jotka saivat 17–25-vuotiaana laadukkaan ja pysyvän työpaikan (Sampson & Laub 1993, 180–181, 195–197).

Vakaan työsuhteen myönteisiä vaikutuksia ei siis voinut selittää pysyvällä rikosalttiudella ja siihen liittyvillä valikoitumisvaikutuksilla, koska vertailuryhmä edusti lapsena lainkuuliaisina pysyneitä⁷ ”kilttejä” poikia. Kuitenkin samat havainnot pätevät myös ryhmässä, joka oli valittu tutkimukseen lapsuuden aikaisen rikoskäyttäytymisen nojalla. Vakaa työpaikka suojeli rikollisuudelta sekä miehiä, jotka olivat lapsena olleet lainkuuliaisista, että miehiä, jotka lapsena olivat rikkoneet lakia (mt. 197). Myös sitoutuminen parisuhteisiin ja koulutukseen vaikutti samalla tavalla, rikollisuutta estävästi, kun yksilökohmainen taipumus rikollisuuteen oli vakioitu (mt. 201–203). Myös suomalaisessa, nuoria koskevassa tutkimuksessa on havaittu, että sosiaalisen kontrollin taso selittää rikollisuutta, kun eräät keskeiset yksilöominaisuudet, kuten itsekontrolli ja kognitiiviset kyvyt, on vakioitu (Salmi & Kivivuori 2006).

Rikollisuuden selittäminen ei tyhjene siihen tosiasiaan, että varhainen antisosialisuus yleensä jatkuu elämänkaaren läpi saaden eri ikävaiheissa erilaisia muotoja. Usein se ei jatku, ja joskus (tosin varsin harvoin) aikuisrikollisuus alkaa ilman varhempaa rikostaustaa. Näissä tilanteissa sosiaalisella kontrolliteorialla on ilmeistä selitysvoimaa.

Oppiminen

Kriminologisen oppimisteorian klassikko on amerikkalainen kriminologi Edwin H. Sutherland (1883–1950). Hän loi niin sanotun differentiaalisen assosiaation teorian, joka painotti ryhmissä tapahtuvia oppimisprosesseja rikollisuuden selityksenä. Sutherland oli vahvan teoreettisuuden lipunkantaja, joka vastusti liiallista empirismää ja ”irralisten faktojen” keräämistä (Sampson & Laub 1993, 41).

---

⁷ Vertailuryhmä ei luonnollisestikaan ollut täysin rikokseton. Tutkimuksen kannalta on riittävää, että ryhmien välillä oli huomattava ero rikosalttiudessa.

Differentiaalinen assosiaatio

Differentiaalisen assosiaation teorian mukaan rikoskäyttäytyminen on opittua. Rikoskäyttäytyminen opitaan olemalla vuorovaikutuksessa ja kommunikoidulla muiden kanssa. Pääosa rikoskäyttäytymisen oppimisesta tapahtuu pienryhmissä viiteryhmissä (Sutherland & Cressey 1978, 80–83). Mitä sitten näissä ryhmissä opitaan? Ensinnäkin opitaan (1) rikosten tekemisen tekniikat, jotka voivat olla monimutkaisia tai yksinkertaisia. Esimerkiksi auton varastaminen edellyttää taitoja, joita ilman tekoa ei voi tehdä. Siksi rikoksen tekeminen edellyttää taitojen oppimista. Toiseksi opitaan (2) motiivit, vaikuttimet, asenteet, perustelutavat ja ylipäätään rikoskäyttäytymiselle suotuisat määritelmät. Sutherland korosti, että rikosten tekemisen edellytys on tilanteiden määrittelemisen sellaisiksi, että niissä voi tehdä rikoksen. Jos kaupassa myyjä on hetkeksi poistunut, yksi asiakas ei näe varastamisen mahdollisuutta, mutta toinen voi nähdä, jos hän on oppinut tulkitsemaan tilanteita rikosnäkökulmasta. Sutherlandin mukaan ”yksilöstä tulee rikoskäyttäytyjä, koska hän oppii enemmän rikosten teolle suotuisia kuin kielteisiä määritelmiä”. Kyse ei ole vain ”huono seura tekee kaltaiseksi” -tyyppisestä arkiteoriasta. Rikollisuudelle suotuisia puhetapoja, tai rikoksen tekemisen tekniikoita, voi oppia myös henkilöiltä ja tahoilta, jotka eivät ole rikollisia, vaikkapa mediasta (mt. 85).

Se, altistuuko rikollisuutta lisääville vaikutteille, ei ole joko/tai -kysymys, vaan altistumisen (1) useus, (2) kesto, (3) ajallinen järjestys ja (4) intensiivisyys vaihtelevat. Useus ja kesto ovat melko yksiselitteisiä: jos yksilö kuulee usein tai kauan rikollisuutta puoltavia puhetapoja esimerkiksi tuttavilta tai mediaa seuratessaan, hänen rikosalttiutensa kasvaa. Ajallinen järjestys viittaa siihen, että lapsuuden aikana opitut määritelmät ovat vaikuttavampia voimia kuin myöhemmin opitut. Intensiivisyydellä Sutherland viittasi siihen, kuka määritelmää erittää. Tahon arvovaltaisuus tai tunnesuhteen läheisyys lisää määritelmän vaikutusta sekä hyvässä että pahassa.

Yleinen oppimisteoria

Kun nykyään puhutaan rikollisuuden selittämisestä oppimisteorian kautta, ei yleensä tarkoiteta Sutherlandin teoriaa, vaan laajempaa ja monipuolisempaa oppimisprosessien tarkastelua. Erotuksena Sutherlandin teoriaan moderni oppimisteoria on pureutunut tarkemmin oppimisen mekanismien kuvaamiseen ja saanut tässä vaikutteita psykologiasta.

Yleinen kriminologinen oppimisteoria täsmentää rikollisuuden oppimisprosesseja ottamalla vaikutteita behavioristisesta psykologiasta (Akers 2000). Sillä taas viitataan psykologiaan, joka populaarimielteenä yhdistyy “Pavlovin koiriin”. Ennen muuta tällä viitataan siihen, että yksilöiden käyttäytymistä vahvistetaan palkinnoin tai rangaistuksin (differential reinforcement). Siis karkeasti ilmaistuna: jos nuori tekee rikoksen ja hänen kaverinsa ihailevat häntä siksi, tämä ihailu palkitsee rikoksen tekoa ja johtaa rikollisuuden jatkumiseen. Kriminologinen oppimisteoria on kuitenkin ”pehmeää behaviorismia”, koska se korostaa ihmisten kykyä eläytyä toisten asemaan, ennakoida palkintoja ja rangaistuksia, matkia muita, ja palkita omaa käyttäytymistään (mt. 75). Yleisellä oppimisteorialla on neljä keskeiskäsitettä:

(1) *Differentiaalinen assosiaatio*. Tämä viittaa yksilön altistumista normaatiivisille määritelmille, jotka ovat suotuisia rikolliselle toiminnalle tai lainkullaiselle toiminnalle. Sosiaalinen oppiminen tapahtuu ryhmissä, joille yksilö on erityisaltistunut. Näissä ryhmissä käyttäytymistä tuotetaan ja tuetaan palkinnoin ja rangaistuksin, mutta myös matkimisen ja määritelmien oppimisen kautta. Tärkeimmät altistumisen lähteet ovat läheisryhmiä kuten perhe ja ystäväpiiri, mutta myös viiteryhmät tai jopa tiedotusvälineet voivat olla rikollisen toiminnan oppimisen lähteitä (mt. 76).

(2) *Määritelmillä* oppimisteoria tarkoittaa käyttäytymisen merkitystä. Niihin kuuluvat kaikenlaiset rationalisoinnit, tilanteenmäärittelyt, arvottavat ja moraaliset uskomukset, jotka määrittelevät teon paheksuttavaksi tai hyväksyttäväksi, oikeutetuksi tai oikeudettomaksi (mt. 76–78). Erityisen määritelmätyypin muodostavat niin sanotut neutralisaatiot, joilla rikoksia voi perustella itselleen ja muille. Neutralisaatioteoria eli teoria selittelyjen vaikutuksesta rikosalttiuteen syntyi 1950-luvulla ja sen yhtenä keskeisenä vaikutinlähteenä oli juuri Sutherlandin oppimisteoria (Sykes & Matza 1957).

(3) *Palkinnot ja rangaistukset*, jotka seuraavat tekoa tai joita tekoon valmistautuva yksilö ennakoi, ovat eräs keskeinen rikollisen käyttäytymisen oppimismekanismi (mt. 78–79). Se, tekeekö yksilö rikoksia, riippuu toiminnan menneistä, nykyisistä ja odotetuista palkinnoista ja rangaistuksista. Palkinnoilla ei tarkoiteta vain esimerkiksi ryöstösaalista tai muuta rahaa, vaan myös esimerkiksi muiden hyväksyntää tai sisäisiä mielihyvän tunteita. Näitä kutsutaan positiiviseksi vahvistamiseksi (positive reinforcement). Negatiivisesta vahvistamisesta on kyse, jos yksilö voi teon johdosta välttää kielteisiä tunteita tai tapahtumia. Vahvistamisen intensiteetti – määrä, useus ja todennäköisyys – voi vaihdella. Periaatteessa toiminnan palkintopuoli voi olla puhtaasti kemiallista (huumeet), mutta useimmiten oppimisessa on kyse sosiaali-

sesta vahvistamisesta, jossa muiden ihmisten sanat, reaktiot, läsnäolo ja käyttäytyminen on palkitsevaa tai rankaisevaa ja vaikuttaa siten yksilön toiminnan jatkumiseen tai päättymiseen. Esimerkiksi Honkatukian, Pösön ja Nyqvistin luku tässä teoksessa osoittaa, että rikoskäyttäytyminen voi subjektiivisena kokemuksena olla varsin myönteistä ja palkitsevaa.

(4) *Matkiminen* on neljäs keskeinen oppimisen mekanismi. Yksilöt voivat suoraan imitoida toistensa käyttäytymistä (mt. 79). Esimerkiksi media voi tarjota malleja rikoskäyttäytymiseen. Kopiorikosten olemassaolo on todettu niin ulkomaisessa (Surette 2002) kuin kotimaisessakin tutkimuksessa (Alvesalo & Santtila 2004). Esimerkiksi todellisen rikoksen pohjalta tehty elokuva voi pienelle osalle nuorista olla rikollisuuteen kannustava viesti. Tästä voidaan löytää esimerkkejä. Amerikkalaisessa koulussa 1999 tehdyn joukkomurhan tekijät Eric Harris (17 v.) ja Dylan Klebold (18 v.) nauhoittivat ennen rikostaan videolle omat suunnitelmansa ja puheensa. He kävivät seuraavan sananvaihdon:

Klebold: Elokuvaohjaajat tulevat taistelemaan meidän tarinan oikeuksista.

Harris: Tarantino... Spielberg... [nostaa haulikon ja matkii ampumisen ääniä] Eiks ookkin hauskaa että me saadaan se kunnioitus mikä me ansaitaan? (Robertz 2004, 215).

Harris ja Klebold surmasivat 12 koulutoveriaan ja yhden opettajan ja tekivät sen jälkeen itsemurhan. He arvasivat oikein pääsystä elokuvien ja musiikin teemaksi (Columbine... 2005). Suomessakin on viime vuosina alettu tehdä elokuvia nuorten tekemien rikosten innoittamina. Ns. ”Euran Daltonien” ja Heinojen murhana tunnetun henkirikostapauksen pohjalta tällaiset elokuvat on jo tehty. Rikollisista on aina laulettu arkkiveisuja ja sittemmin tehty elokuvia, mutta median kokonaisvolyymien kasvu on muuttanut tilanteen toisenlaiseksi. Onneksi meillä ei ole (vielä) tapahtunut Harrisin ja Kleboldin tekoon rinnastuvia rikoksia.⁸

Myös yleisemmin rikosmedian ja -uutisten seuraaminen on nuorilla yhteydessä rikosten tekemiseen. Mitä enemmän nuori seuraa rikosuutisointia, sitä enemmän hän tekee rikoksia. Yhteys johtuu osin pelkästä kiinnostusvaikutuksesta: rikoksia tekevä nuori on kiinnostunut rikosuutisoinnista samoin kuin vaikkapa jääkiekkoa harrastava nuori on kiinnostunut television Urheilurudusta. Mutta oppimisteorian näkökulmasta taustalla on todennäköisesti myös

⁸ Vantaalla kauppakeskuksessa 11.10.2002 tapahtunutta pommiräjäytystä, jossa nuori mies surmasi itsensä ja seitsemän muuta, on verrattu ulkomaisiin koulumurhiin.

se, että rikosuutisointi kannustaa tiettyä nuorten osaryhmää rikollisuuteen (Kivivuori 2004).

Opitut selittelytavat

Sutherland katsoi, että rikollisuuden oppimisessa on keskeistä ”rikollisuudelle suotuisten määritelmien” omaksuminen. Tätä näkökulmaa on sosiologisessa kriminologiassa tutkittu niin sanotun neutralisaatioteorian kautta. Teorian lähtökohtana oli se hieman yllättävä huomio, että monet rikoksentekijät pitävät rikosten tekemistä paheksuttavana. Miten he sitten pystyvät tekemään rikoksia, jos hyväksyvät lainkuuliaisuuden arvon? Vastaus on, että rikolliset osaat perustella itselleen, miksi rikoksen tekeminen on tilannekohtaisesti tai heidän kohdallaan kuitenkin hyväksyttävää tai ymmärrettävää. Kulttuurisesti käsitellä olevat selittelytavat eli neutralisaatiot ikään kuin ”neutraloivat” teon tuomittavuuden tilannekohtaisesti.

Ehkä ”klassisin” neutralisaatio on (1) *vastuun kieltö*. Vastuunsa kieltävä rikollinen saattaa viitata esimerkiksi humalatilaan tai siihen, että kaverit pakottivat tai houkuttelivat tekoon. Vastuun kiellosta on kyse, kun varas kertoo tutkijalle, että

Mull on usein ollut toi kevät semmosta aikaa, ihan kuin joku hulluus iskis. Ihan oikeesti tuntuu et päässä kaikki kääntyy ympäri ja sit menee vaan. (Kivivuori 1993, 33).⁹

Kieltäessään vastuunsa rikollinen usein pyrkii vakuuttamaan muut siitä, että rikos oli poikkeuksellinen tapahtuma eikä hänen luonteensa pysyvä piirre. (2) *Vahingon kieltö* sen sijaan viittaa sellaisiin neutralisaatioihin, joissa ei kielletä itse tekoa tai sen tarkoitteellisuutta, mutta pyritään osoittamaan, ettei teko itse asiassa aiheuttanut mitään vahinkoa. Esimerkiksi ajatus, että vakuutus korvaa uhrin vahingot, on tapa oikeuttaa rikollinen teko. Monet omaisuusrikolliset kertovat mielellään, että he varastavat vain sellaisilta, jotka ovat riittävän vauraita kärsiäkseen menetyksiä:

Jos on ihan tavallisen arkipäiväisen näkönen hima, semmosen duunarin, jolla ei ole oikeen mitään, ei siitä väännä, kun ajattelee sitä ihmistä. (Kivivuori 1992, 102).

⁹ Neutralisaatioesimerkit, joissa lähteenä Kivivuori 1992 tai 1993, perustuvat Saija Järvisen 1988 keräämään rikollishaastatteluaineistoon.

(3) *Uhrin kiellolla* kriminologit ovat viitanneet sellaiseen neutralisaatioon, jossa uhri itse kuvataan niin moraalittomaksi, että hän ikään kuin ansaitsi joutua rikoksen kohteeksi. Muuan suomalainen varas totesi:

Mulle rikos on yks bisneksen muoto. Onhan kauppiaskin varas, mut se tekee sen laillisesti. (Kivivuori 1992, 96).

Myös (4) *tuomitsijoiden tuomitseminen* on sisällöllisesti rikas ja vivahteikas rikoksen selittelytapa. Se on verraten lähellä edellä kuvattua uhrin kieltoa; siinä missä uhrin kielto madaltaa rikoksen uhrin moraalittomaksi, tuomitsijoiden tuomitseminen madaltaa yleisen moraalin niin alhaiseksi, että rikollisen rikos rinnastuu normaaliin käyttäytymiseen:

Toisilla on vaan helvetin paljon paremmat mahikset ajaa niitä juttujaan. Ne voi ihan rehellisesti muka hoidella juttuja, kaikki petoksia ja netota. (Kivivuori 1992, 97.)

Viides niin sanottu klassinen neutralisaatio on (5) *vetoaminen korkeampiin periaatteisiin*. Nykyään tällaista rikoksen selittelytapaa voivat käyttää esimerkiksi ne, jotka tekevät rikoksia puolustukseen eläinten oikeuksia. Myös uskonnon nimessä tehdyistä rikoksista voinee useimmiten sanoa, että niissä teon tuomittavuus on neutraloitu selittämällä, että teko on itse asiassa uskonnon puolustamista. Modernia terrorismia koskevassa tutkimuksessa onkin todettu, että sen tekijät eivät yleensä – vastoin monien luuloja – ole köyhiä eivätkä henkisesti häiriintyneitä, vaan usein nuoria miehiä hyvinvoivan keskiluokan piiristä (Atran 2004). Esimerkiksi itsemurhapommittajat eivät ole ”hulluja”, vaan nuoria, joille aikuiset ovat opettaneet rikoksen uskonnollis-ideologisia oikeuttamisperusteita. Siksi ideologisen terrorismin selittämisessä oppimisteoriolla ja ehkä erityisesti neutralisaatioteoriolla on paljon annettavaa.¹⁰

Suomessa 1990-luvulla tehdyissä nuorisorikollisuuden tutkimuksissa havaittiin edellä kuvattuja selittelytapoja, mutta niiden lisäksi moderni kulttuuri tarjoaa muitakin tapoja tehdä rikollisuus ymmärrettäväksi tai jopa hyväksyttäväksi tekijöiden itsensä mielestä. Modernin ymmärrysretoriikan piiriin kuuluu esimerkiksi nuoren rikollisuuden selittäminen ”murrosikään” kuuluvaksi ”normaaliksi” ilmiöksi. Tähän ajattelutapaan liittyy idea, että lainvastainen toiminta on ”luovaa” ja että aikuisten asettamien normien rikkominen voi jopa

¹⁰ Rikollisuuden neutralisaatioteoreettinen selittäminen on eri asia kuin pohdinta siitä, onko joidenkin sääntöjen rikkominen eettisesti oikein, tai ”pyhittääkö tarkoitus keinot” (vrt. eläinten oikeudet).

”kehittää persoonallisuutta”. Tämän selitystavan mukaan ”itsensä toteuttaminen” on tärkeämpää kuin sääntöjen noudattaminen. Tekojen kielten kautta tapahtuva neutralointi viittaa siihen, että rikkoessaan lakia nuori itse asiassa ”viestittää pahaa oloaan” tai ”huutaa apua” aikuisilta ja ammattiauttajilta. Tätä neutralisaatiota voidaan sanoa yhdeksi vastuun kiellon muodoksi. Ajattelun taustallahan on idea, että nuoren ongelmat pakottavat hänet tekemään tekoja, joita hän ei muuten tekisi. Sekä moderni ymmärrysretoriikka että tekojen kielten retoriikka ilmentävät sitä, että nuoret omaksuvat ja oppivat vaikutteita yleisestä kulttuurista. Molemmat neutralisaatiot muistuttavat modernin psykokulttuurin tarjoamia tapoja antaa käyttäytymiselle merkitys (Kivivuori 1997, 40–42; Kivivuori 1992). Huomattakoon, että neutralisaatioteoria ei edellytä eikä väitä, että rikollisen neutralisaationa käyttämä syyteoria on väärä.

Oppimisteoria ei selitä rikollisuutta pelkästään pienten ryhmien tai alakulttuurien kautta tapahtuvalla oppimisella (Akers 2000, 79). Rikollisuudelle suotuisia määritelmiä, kuten neutralisaatioita, voi oppia alakulttuurisesti, pienissä ryhmissä, tai yleiskulttuurisesti, muista laajemmista kulttuurisista lähteistä. Silloin kun kyse on yleiskulttuurisista lähteistä, voi ilmetä niin sanottuja sosiaalisia ironioita: tahot ja toimet, jotka eivät halua suosia rikollisuutta, helpottavat sitä tahattomasti tarjoamalla siihen sopivia neutralisointitekniikoita. Jo neutralisaatioteorian alkuperäiset kehittäjät totesivat, että nuorisorikolliset ovat nopeita oppimaan sosiaalityöntekijöiden käyttämiä selitystapoja (Sykes & Matza 1957). Nykyään murrosiän, geenien ja tekojen kielten kaltaiset neutralisaatiotekniikat näyttäisivät saaneen vaikutteita tieteellisestä tutkimuksesta! Siinä missä vielä 1800-luvulla voitiin viitata Perkeleen kanssa tehtyyn sopimukseen, nykynuori voi viitata murrosiän ”normaaleihin” oireisiin. Tällaisia retoriikkoja ei opita pelkästään nuorten vertaisryhmissä, vaan niitä on saatavilla joka puolella, yleiskulttuurisesti. Voidaan puhua sosiaalisesta ironiasta, jos nuoret käyttävät ”ymmärrysammattilaisten” puhetapoja rikosten perusteleminen (Kivivuori 1994). Tämä myös osoittaa, että oppimisteoria eroaa arkiajattelun ”huono seura tekee kaltaiseksi” -ajattelutavasta. Rikollisuudelle suotuisia määritelmiä voi oppia muualtakin kuin vertaisryhmistä.

Neutralisaatioita ja niiden oppimista tutkittaessa on tärkeää erotella neutralisaatioiden kulttuurinen muoto ja toisaalta ne motiivit, joiden vuoksi ihmiset esittävät itselleen ja muille neutralisaatioita rikottuaan sosiaalisia odotuksia tai normeja. Luultavasti kaikissa kulttuureissa on tarjolla neutraloivia retoriikkoja. Ennen vanhaan oli perkele ja riivaus, nykynuorilla on murrosikä, geenit ja niin edelleen. Tämä tarkoittaa sitä, että neutralisaatioiden kulttuurinen käsillä olo ei sinänsä riitä selittämään sitä, miksi joku on altis rikoksiin ja toinen ei.

Yksilöiden alttius turvautua neutralisaatioihin sen sijaan on rikollisuutta selittävä tekijä. Tätä näkemystä puoltaa esimerkiksi se, että eräisiin tehokkaiksi arvioituihin kognitiivis-behavioraalisen terapian muotoihin sisältyy neutralisaatioprosessien ”pois opettamista”. Kyse on ajattelutapojen muuttamisesta: nuorille rikoksenteikijöille saatetaan esimerkiksi opettaa, että omista rikoksista ei voi syyttää muita, tai että tuntemattomilta varastaminen ei ole sen oikeutumpaa kuin ystäviltä varastaminen, ja niin edelleen. Eräät rikosentorjuntaohjelmien arvioinnit ja meta-analyysit osoittavat, että tällaisilla ohjelmilla on myöhempää rikollisuutta vähentävä vaikutus (Gibbs 1995)¹¹. Tämä taas puoltaa vahvasti neutralisaatioteoriaa: neutralisaatiot todella ovat rikollisuutta aiheuttava tekijä, eivät vain jälkikäteisiä selittelytapoja.

Leimaautuminen

Leimaamisteorian mukaan sosiaaliset reaktiot rikollisuuteen, erityisesti viralliset rikosseuraamukset, vaikuttavat leimattuun henkilöön siten, että reaktiot itsessään lisäävät alttiutta tulevaan rikoskäyttäytymiseen. Teoria voidaan karkeasti jakaa kahteen muotoon.

Identiteetti muutos ja rakenteellinen torjunta

Leimaamisteorian *sosiaalipsykologinen* muoto korostaa sitä, että poikkeavan henkilön leiman saaminen vaikuttaa yksilön itseymmärrykseen ja identiteettiin ja lisää sitä kautta tulevien rikosten määrää. Jo leimaamisteorian klassinen kehittäjä Edwin Lemert erotteli primaarisen rikoskäyttäytymisen leimaamisprosessin laukaisijana (Kivivuori 2001). Jokin norminvastainen teko pani ikään kuin pienen lumipallon vierimään alas nuoskalumista rinnettä; leimaamisprosessi oli tuon lumipallon paisuminen yksilön rikolliseksi itseymmärrykseksi. Leimaamisteoria ei siis väitä, että rikollisuusleimat isketään ikään kuin syyttömiin henkilöihin, tai että rikolliseksi tai leimatuksi valikoituminen olisi sattumanvarainen prosessi. Teoria on siten täysin yhteensopiva niiden tutki-

¹¹ Useisiin erilaisiin hoito-ohjelmiin sisältyy ajatus selittely- ja oikeutustapojen pois opettamisesta. Näin on esim. alkoholismien hoitona käytettävässä 12 kohdan ohjelmassa (Mäkelä 1996, 130–131) sekä eräissä parisuhdeväkivallan hoitomuodoissa, joissa tekijää tuetaan ottamaan moraalinen vastuu teoistaan (Keisala 2006).

mustulosten kanssa, joiden mukaan yksilöiden välillä on selviä eroja antisosiaalisuudessa ja alttiudessa rikollisuuteen.

Rakenteellisen leimaamisteorian mukaan poikkeavan leima vaikeuttaa yksilön rakenteellista asemaa esimerkiksi työmarkkinoilla, mikä johtaa syrjäytymiseen ja lisää sitä kautta rikosten todennäköisyyttä. Siinä missä sosiaalipsykologinen leimaamisteoria korosti leimaamisprosessia subjektiivisena ilmiönä, rakenteellinen leimaamisteoria näkee leimautumisen objektiivisena ilmiönä. Yksilöhän voi kohdata torjuntareaktioita vaikkapa työmarkkinoilla, vaikka hän ei kokisi itse olevansa ”olemuksellisesti rikollinen”. Siten rakenteellisten leimaamisprosessien tutkimus ei edellytä yksilöiden ”sieluntilan” selvittämistä. Nykyään leimaamisteoreettisen tutkimuksen valtavirta edustaa rakenteellisesti objektiivista suuntausta (Bernburg & Krohn 2003, 1289). Leimaamisteoria on vahvimmillaan todetessaan, että muiden reaktiot leimattuihin henkilöihin ovat torjuvia ja tämä haittaa leimattujen integroitumista parisuhteisiin ja työelämään.

Lisäävätkö rikosseuraamukset rikollisuutta?

Sampson ja Laub (1993) tutkivat pitkittäisaineiston avulla, miten vankeuden kesto vaikutti myöhempään rikollisuuteen. Aineisto sisälsi tiedot alun perin 500:sta aktiivisesti rikoksiin nuorena osallistuneesta pojasta ja heidän myöhemmästä kehityksestään aina 32 ikävuoteen asti. Tutkimuksessa oli mahdollista mitata vankeuden keston vaikutusta, kun miesten rikoskäyttäytymisen vaikutus oli vakioitu. Tutkijat halusivat arvioida empiirisesti, näkyisikö aineistossa pelotevaikutus (mitä pidempi vankeus, sitä vähemmän myöhempää rikollisuutta) vai leimaamisvaikutus (mitä pidempi vankeus, sitä enemmän myöhempää rikollisuutta).

Ensimmäisessä analyysissään tutkijat totesivat, että nuorisovankeuden kestolla ei ollut mitään vaikutusta myöhempään rikollisuuteen suuntaan tai toiseen. Sen paremmin suoraa pelotevaikutusta kuin leimaamisvaikutustakaan ei siis löytynyt (mt. 163–165). Tämän jälkeen tutkijat siirtyivät tarkastelemaan, onko vankeuden kestolla vaikutusta myöhempään työhistoriaan. Mitä pidempään nuori oli ollut vankina, sitä rikkonaisempi työhistoria hänellä myöhemmin oli. Analyysissa nuorten miesten rikollisuus ja alkoholinkäyttö oli vakioitu, eli nämä seikat eivät selitä vankeuden ja työelämän ongelmien yhteyttä. Tutkijat päättelivät, että vankeuden uusintarikollisuutta lisäävä vaikutus ei

ollut suoraa, vaan kanavoitui työelämävaikeuksien kautta (Laub & Sampson 2003, 165–168, 291).

Tuloksia arvioitaessa on huomioitava se, millaisia tutkittujen miesten vankilakokemukset olivat. Heidät rekrytoitiin tutkimukseen 1930-luvulla amerikkalaisesta nuorisovankilasta, jonka kurikäytännöt olivat ankaria, ruumiillisia, nöyryyttäviä ja jopa sadistisia (Laub & Sampson 2003, 52–55). Vaikka edellä mainitut tulokset sisältävät myös miesten myöhempiä vankilakokemuksia, niitä voidaan yleistää vain varauksin suomalaisiin oloihin, joissa nuoria ei juurikaan suljeta vankiloihin (ks. kuitenkin Kuulan ym. luku tässä teoksessa). Toisaalta se, että vankilan uusintarikollisuutta lisäävä vaikutus kanavoituu työelämään sopeutumisen vaikeuden kautta, tukee tulosten yleispätevyyttä.

Bernburg ja Krohn (2003) totesivat korkeatasoisen seuranta-aineiston avulla, että poliisin tietoon tuleminen vaikutti kielteisesti yksilön koulutusrataan, kun rikollisuuden tason, vanhempien köyhyyden ja kognitiivisten kykyjen vaikutus oli vakioitu. Poliisikontakti sekä joutuminen nuoriso-oikeuteen lisäsivät myös työttömyyden riskiä. Poliisikontakti lisäsi eniten sellaisten poikien tulevaa rikollisuutta, joiden perheessä oli köyhyyttä. Rikosseuraamukset lisäävät siis enemmän sosiaalisesti huono-osaisten tulevaa rikoskäyttäytymistä (mt. 1306). Vaikutus tapahtuu sitä kautta, että seuraamukset lisäävät työttömyyttä ja työttömyys rikollisuutta (mt. 1308). Tekijät summaavat, että virallinen leimaaminen lisää tulevien rikosten todennäköisyyttä laukaisemalla prosesseja, jotka rajoittavat leimatun yksilön integroitumista normaaleihin instituutioihin. Sosioekonomiset tekijät muuntavat virallisen seuraamuksen kohonneeksi rikosriskiksi (mt. 1310–13). Leimaamisefektit ovat erityisen voimakkaita ryhmissä, jotka ovat niistä riippumattakin sosiaalisesti huono-osaisia. Myös Johnsonin ym. (2004) tutkimus osoitti, että rikosseuraamukset lisäävät rikosten todennäköisyyttä, kun aiempi taipumus rikollisuuteen on vakioitu. Keskeisenä mekanismina näyttäisi olevan se, että rikosseuraamukset johtavat ryhmäytymiseen muiden rikosaktiivisten henkilöiden kanssa samalla, kun vaikeudet saada laillista työtä lisääntyvät.

Kaiken kaikkiaan tutkimus tukee leimaamisteoriaa: rikosseuraamukset ovat omiaan lisäämään yksilöiden rikosalttiutta. Vaikutus välittyy kuitenkin sellaisten prosessien kautta, joita muut rikosteoriat kuvaavat. Rikosseuraamus hölventää yksilön siteitä sosiaalisen kontrollin lähteisiin kuten puolisoon ja työhön, mikä lisää rikosalttiutta (kontrolliteoria). Rikosseuraamus saattaa yksilön muiden rikosaktiivisten henkilöiden seuraan, mikä lisää rikosalttiutta (oppimisteoria). Rikosseuraamus vaikeuttaa laillisia ansaitsemistapoja, mikä uraut-

taa rikollista rikosuralle (paineteoria). Kaikki nämä vaikutukset toimivat riippumatta siitä, että rikosseuraamuksiin valikoituu henkilöitä, jotka ovat alun perinkin muita rikosaktiivisempia.

Köyhyys ja rikollisuus

Suomalaisessa kriminologiassa ja kriminaalipolitiikassa on tuttu nyrkkisääntö, jonka mukaan ”sosiaalipolitiikka on parasta kriminaalipolitiikkaa”. Läheisesti tähän ideaan liittyy syyteoria, jonka mukaan ”rikollisuuden syy on köyhyys”. Nämä näkemykset muodostavat eräänlaisen käytännön yhteiskuntateorian, joka otetaan annettuna ilman että tiedetään, mihin ne perustuvat. Kuten tämän hetken johtaviin kriminologeihin kuuluva Robert J. Sampson – joka tätä kirjoitettaessa toimii Harvardin yliopiston sosiologian laitoksen esimiehenä – on kirjoittanut:

Rikollisuuden todellisuus hämmentää edelleen kriminologisia teorioita. Tämä koskee erityisesti teorioita, jotka myötäilevät hallitsevia sosiologisia käsityksiä. Monille yhteiskunnan kerrostumajako on yhtä kuin sosiologia. Siksi ei ole yllätys, että kriminologiassa köyhyyteen, aineellisiin oloihin ja taloudellisiin motiiveihin liittyvät selitykset ovat suosittuja. Kaikki näyttävät uskovan, että ”köyhyys aiheuttaa rikollisuutta”. Olen kuullut monien kokeneiden sosiologien ihmettelevän, miksi kriminologit ylipäättään etsivät köyhyyden ohella muita syitä rikollisuudelle. Teemme kuitenkin niin, koska tosiasiat vaativat sitä. (Sampson 2000, 711.)

Tosiasiat viittaavat muun muassa yksilöiden rikosalttiuden suhteelliseen vaihteeseen ja erilaisiin valikoitumisvaikutuksiin. Esimerkiksi impulsiivinen yksilö voi impulsiivisuutensa tähden ajautua rikoksiin ja toisaalta vaikeuksiin työelämässä, niin että lopputuloksena on rikollisuuden ja taloudellisen huono-osaisuuden välinen näennäiskorrelaatio.

Mihin tosiasioihin sitten perustuu ajatus, että sosiaalipolitiikka on parasta kriminaalipolitiikkaa, tai että köyhyys aiheuttaa rikollisuutta? Osin näyttönä voi olla sellainen yksinkertainen vertailu, jossa Yhdysvaltojen korkea rikostaso liitetään sikäläisen hyvinvointivaltion heikkouteen ja vastaavasti Suomen matalampi rikostaso luetaan tšekäläisen hyvinvointivaltion ansioksi. On kuitenkin mahdollista, että näiden maiden erot vaikkapa väkivallan määrässä johtuvat osin tai keskeisesti muista tekijöistä, esimerkiksi aseiden saatavuudesta

tai väkivallan kulttuurista (Savolainen ym. 2000; Nisbett & Cohen 1996). Eri maiden väkivaltatasojen erojen tutkimuksessa on viime aikoina huomioitu myös poliittiseen kulttuuriin kuten ihmiselämän kunnioittamiseen, demokraattisuuteen ja luottamukseen liittyviä tekijöitä. Niillä näyttäisi olevan itsenäinen, talousoloista riippumaton vaikutuksensa rikollisuuteen (Neumayer 2003).

Hieman vahvempi pohja on niillä, jotka viittaavat siihen, että useimmat vangit ja vakavien väkivaltarikosten tekijät ovat yhteiskunnan kerrostumajaon pohjalta (Lehti 2002, 31). Lisäksi tiedetään, että köyhimpien lapset tekevät enemmän rikoksia kuin muut – tämä ero näyttää olevan suurempi omaisuuskuin väkivaltarikollisuuden kohdalla (Kivivuori 2003, 68–70). Mutta voidaanko näistä korrelaatioista päätellä, että köyhyys on rikollisuuden syy? Ei suoraan. On mahdollista, että jokin kolmas tekijä aiheuttaa sekä köyhyyttä että rikollisuutta. Tällaisia tekijöitä on useita: yksilön luonteeseen liittyvä alhainen itsekontrolli ja impulsiivisuus, synnynnäinen temperamentti, yksilön alttius päihteiden käyttöön, eräät kognitiiviset rajoitteet, ja niin edelleen. Tällaiset tekijät voivat johtaa sekä sosiaalisen aseman laskuun että rikollisuuteen. Jos haluamme tietoa siitä, aiheuttaako köyhyys rikollisuutta, täytyy etsiä vahvaa näyttöä. Sellaista on saatavissa tutkimuksissa, joissa samoja yksilöitä on seurattu pidempään ja varsinkin tutkimuksissa, joissa on satunnaistettu kokeellinen asetelma. Seuraavassa on kaksi esimerkkiä.

(1) Minnesotan perhetukiohjelmassa (*Minnesota Family Investment Program*) yksinhuoltajaäideille kohdistettiin tulonsiirtoja. Uuden tuen ero entiseen tukijärjestelmään oli, että perhe (äiti) sai lisätä työtulojaan ilman, että hän menetti tulonsiirtoihin perustuvaa toimeentulotukea. Matalapalkkaisille äideille annettiin työtuloa täydentävää sosiaalitukea. Tulonsiirtoihin liittyi velvoite hakea työtä tai osallistua työllisyyskoulutukseen. Tuen painopistettä siirrettiin ruokakupongeista käteiseen rahaan. Kokeilussa huomioitiin alusta lähtien tarve arvioida sen vaikuttavuutta. Siksi ohjelman piiriin kelpaavat yksinhuoltajat jaettiin satunnaisesti kolmeen ryhmään: niihin, jotka jäivät vanhojen järjestelmien varaan, niihin, jotka saivat uuden järjestelmän kokonaan, ja niihin, jotka saivat vain uuden järjestelmän tulonsiirrot ilman työllistymis- tai koulutusvelvoitetta. Tämä viime mainittu ryhmä muodostettiin, jotta voitaisiin tutkimuksellisesti arvioida pelkän tulonsiirron vaikutusta. Ryhmiä ja heidän lapsiaan seurattiin kolme vuotta.

Tulosten mukaan perhetukiohjelma vähensi lasten aggressiivista ja julmaa käyttäytymistä, norminrikkomuksia, kiusaamista ja muita käyttäytymisongelmia. Tämä muutos heijasti sitä, että ohjelman edut saaneet äidit lisäsivät lastensa valvontaa ja huolenpitoa ja tiesivät, missä ja kenen kanssa lapset olivat

(mt. 613–614). Lasten kontrolloimista lisäsi ilmeisesti myös se, että lisätulot johtivat äidit uusiin parisuhteisiin. Kiinnostavana lisätuloksena oli, että nämä myönteiset tulokset saatiin aikaan jo pelkällä tulotason nostamisella; työllistymis- ja koulutusvelvoitteella ei ollut erillistä lisähyötyä (mt. 614–616). Sen sijaan työnteosta koitunut lisätulo lisäsi kyllä lasten valvontaa sekä kotona – vanhemmat jaksivat huolehtia paremmin lapsistaan – että lisääntyneen päivähoidon käyttämisen kautta (mt. 617).

(2) Yhdysvalloissa on hiljattain tehty toinenkin kokeellinen tutkimus, jonka mukaan köyhyydellä on selvä yhteys nuorten rikollisuuteen (Costello ym. 2003). Kyseinen tutkimus perustui niin sanottuun luonnolliseen kokeeseen eli tutkijat hyödynsivät heistä riippumatta tapahtunutta muutosta tutkitun väestönosan elämässä. Tutkimus tehtiin intiaanireservaatissa, jonka taloudelliset olosuhteet kohenivat nopeasti alueelle perustetun kasinon johdosta. Muutos koski kaikkia alueen asukkaita, koska he päättivät jakaa tulot tasan perheiden kesken. Tutkijat havaitsivat, että niiden nuorten rikollisuus väheni, joiden perheiden tulotaso nousi köyhyyden tasolta keskimääräiselle tasolle. Sen sijaan nuorten mielenterveysoireissa ei tapahtunut vastaavaa muutosta. Köyhyyden vähenemisellä oli syy-yhteys rikollisuuden määrään. Löydös tukee käsitystä, että köyhyys todella aiheuttaa rikollisuutta.

Mutta miten köyhyyden väheneminen vähensi rikollisuutta? Tutkimuksen mukaan taloudellisen aseman koheneminen ei suoraan vähentänyt nuorten rikollisuutta, vaan myönteinen vaikutus kanavoitui sosiaalisen kontrollin kautta. Perheissä, joissa elintaso nousi, vanhemmat alkoivat valvoa lapsiaan entistä paremmin, osin siksi, että perheet pysyivät paremmin koossa eli avioerot vähenivät. Tulos oli siis sama kuin Minnesotan perhetukikokeilussa. Köyhyys paljastui rikollisuuden riskitekijäksi siksi, että se vaikeuttaa hyvän vanhemmuuden harjoittamista suhteessa lapsiin. Tutkimukset täsmensivät siis tapaa, jolla köyhyys vaikuttaa lasten rikollisuuteen. Vaikutus välittyy valvonnan ja kontrollin kautta (Gennetian & Miller 2002; Mistry ym. 2002; Costello ym. 2003; Rutter 2003). Jos perheiden elämän puitteet ovat taloudellisesti kunnossa, ne jaksavat sosiaalistaa nuoria lainmukaiseen elämään. Pelkkä kontrollin ja huolenpidon saarnaaminen ei riitä, vaan ihmiset jaksavat huolehtia ja valvoa lapsiaan vain, jos heidät nostetaan köyhyydestä.

Vastaavia tutkimuksia, joissa on hyödynnetty kokeellista asetelmaa tai luonnollisen kokeen mahdollisuutta, on viime aikoina toteutettu runsaasti. Jos näiden kokeellisten tutkimusten anti summataan yhteen päätulokseen, se olisi: tulonsiirrot köyhille perheille vähentävät lasten ja nuorten rikoskäyttäytymistä siksi, että tulonsiirrot vahvistavat vanhempien kykyä kontrolloida lapsiaan ja

huolehtia heistä. Kokeelliset tutkimukset antavat vahvaa näyttöä siitä, että sosiaalipolitiikka on hyvää, rikollisuutta ehkäisevää kriminaalipolitiikkaa. Kyse ei ole rahan suorasta vaikutuksesta, vaan siitä, että perheiden hyvinvointi ilmenee niiden sisäisen kontrollin ja huolenpidon tehostumisena. Tästä syystä ns. pohjoismainen sosiaalipolitiikka on hyvää ja näyttöön perustuvaa kriminaalipolitiikkaa.

Mainituissa tutkimuksissa oli kyse amerikkalaisessa yhteiskunnassa tehdyistä kokeiluista. Voidaanko tuloksia yleistää Suomeen? Varsin todennäköisesti voidaan. Erona on ehkä se, että Suomessa köyhyyden vastainen toiminta on *sisäänrakennettu* normaaliin hyvinvointivaltion toimintaan ja universaaleihin, tuloista riippumattomiin palveluihin ja sosiaalietuihin. Lisäksi Suomessa hyvin toimiva päivähoito- ja peruskoulujärjestelmä voivat itsenäisesti luoda sellaisia kontrollihyötyjä, joita tulonsiirrot Yhdysvalloissa luovat.

Samalla on tosin ehkä todettava, että tulonsiirtojen vaikutus nuorten rikollisuuteen ei välttämättä ole lineaarinen, niin että jatkuva tulonsiirtojen lisääminen ja/tai köyhyyden vähentäminen¹² tuottaisi jokaisella lisätyllä tulonsiirrolla yhtä suuren rikollisuuden vähenemishyödyn. Tässä voidaan ehkä erottaa kaksi hypoteesia, tai kaksi näkökulmaa samaan hypoteesiin. *Lähtötasohypoteesin* mukaan suuri köyhyys ja epätasa-arvo ovat tilanne, jossa köyhyyden poistamisella ja tuloerojen tasaamisella on suuri nuorten rikollisuutta keskipitkällä aikavälillä vähentävä vaikutus. Esimerkiksi juuri amerikkalaisissa intiaanireservaateissa ja suurkaupunkien getoissa vaikutus voi olla dramaattinen. *Kattohypoteesin* mukaan jossain kohdassa tulee vastaan katto, jonka jälkeen lisätulonsiirrot eivät enää vähennä rikoskäyttäytymistä.¹³ Näitä hypoteeseja olisi syytä jatkossa tutkia tarkemmin mm. vertailevan tutkimuksen avulla. Tutkimuksen tuloksia voitaneen käyttää muun muassa niin, että meidän ei kannata purkaa hyvinvointivaltiota tai rakentaa yhteiskuntaa, jossa eri sosiaaliryhmien asuinalueet ovat voimakkaasti eriytyneet. Tällaisesta kehityksestä on tällä hetkellä merkkejä – trendin voimistuminen voi johtaa noidankehään, jossa rikollisten alueiden synty lisää keskiluokan poismuuttoa ja vähentää enemmistön halua tukea tulonsiirtoin vähävaraisia.

¹² Tässä on tilasyistä jätetty huomiotta, että köyhyys ja tulonjaon tasaisuus ovat kaksi eri suuretta.

¹³ Sen sijaan ”pohjaa” ei samassa mielessä ole. Kehitysmaaloissa on havaittu, että köyhyyden lisääntyminen entuudestaan köyhissä oloissa lisää rikollisuutta (Fafchamps & Minten 2002). Raja tulee tilanteessa, jossa ihmiset eivät nälän takia fyysisesti pysty tekemään rikoksia.

Kaikille tässä kuvatuille kriminologisille teorioille on tutkimuksellista näyttöä. Uusimmalle tutkimukselle on myös ominaista se, että yksilökohtaiset alttiudet pyritään tutkimusasetelmien avulla ottamaan huomioon eli ”vakioimaan” tilastollisesti. Sosiologisten rikollisuusselitysten sosiologisuus ei ole enää dogmaattista tai määritelmiin perustuvaa, vaan näyttöön perustuvaa. Empiirisen tutkimuksen etulinjassa ei enää juurikaan ajatella, että ”tutkimme rikollisuutta sikäli ja niiltä osin kuin se on sosiaalista”, vaan tutkimuksissa pyritään arvioimaan yksilö- ja yhteisötasoisten tekijöiden osuus ja niiden vuorovaikutus.

Taulukko 1 Yhteenveto sosiologisista rikollisuusselityksistä

- Köyhyys ja huono-osaisuus aiheuttavat nuorisorikollisuutta.
- Köyhyyden nuorisorikollisuutta lisäävä vaikutus kanavoituu perheiden hyvinvoinnin ja kontrollikyvyn kautta.
- Nuorisorikollisuutta aiheuttavat oppimisprosessit: rikollisuutta opitaan vertaisryhmissä ja mediasta.
- Vankeus rikosseuraamuksena lisää rikollisuuden riskiä vaikeuttamalla yksilön sopeutumista sellaisiin normaaleihin instituutioihin, jotka toimivat sosiaalisen kontrollin lähteinä.
- Kaikki nämä syysuhteet on havaittu tutkimuksissa, joissa yksilökohtainen alttius tehdä rikoksia ja hakeutua rikosympäristöihin on vakioitu.
- Tutkimuksen nykytasolla puhe rikollisuuden sosiaalisista syistä edellyttää tutkimusasetelmia, joissa yksilöalttius vakioidaan.

Otetaan kouriintuntuva esimerkki: jos ennen joku sosiologi havaitsi, että saman ryhmän eri jäsenet muistuttivat rikollisuuden suhteen toisiaan, hän saattoi todeta, että selityksenä oli rikollisuuden oppiminen ryhmässä. Tähän saatettiin todeta, että yhtä hyvin kyse saattoi olla alun perin samanlaisten nuorten hakeutumisesta tai ajautumisesta toistensa pariin – siis yksilöalttius selitti sekä nuorten rikollisuutta että heidän ajanviettoaan samanlaisten nuorten kanssa. Mutta kun tutkijat alkoivat pitkäjäsenisillä tutkia sekä yksilö- että ryhmäprosesseja, voitiin todeta, että kyse oli molemmista seikoista. Toisaalta tietynlaiset yksilöt ajautuivat tai hakeutuivat tietynlaisiin ympäristöihin, kuten Markus Jokela toteaa tähän kirjaan kirjoittamassaan luvussa. Toisaalta ryhmä vielä lisää sen piirin tulleiden nuorten rikollisuutta, eli ryhmällä on yksilöiden alttiuksien päälle tuleva vaikutus.

Usein tämäntyyppinen tutkimus nojautuu robusteihin tutkimusasetelmiin, esimerkiksi pitkittäistutkimuksiin, joissa samoja henkilöitä seurataan vuosia, tai kokeellisen asetelman eri versioihin. On kuitenkin syytä korostaa, että yksilötekijöiden ja sosiaalisten tekijöiden samanaikainen tarkastelu on mahdollista myös aivan perinteisillä aineistoilla, kuten yhtenä ajankohtana tehdyillä kyselyillä. Suomessa on tutkittu sosiaalisen pääoman vaikutusta nuorten rikollisuuden siten, että yksilön itsekontrollin ja kognitiivisten kykyjen vaikutus on otettu huomioon (Salmi & Kivivuori 2006). Näiden tekijöiden vaikutus vähensi sosiaalisten tekijöiden selitysvoimaa jonkin verran, muttei poistanut sitä. Niinpä sosiaalisilla tekijöillä oli itsenäinen vaikutus tutkittuun ilmiöön. Tämä esimerkkitalanne näyttää olevan melko yleinen. Kun yksilö- ja sosiaaliset riskitekijät huomioidaan tutkimusasetelmassa, osa sosiaalisten tekijöiden ja rikollisuuden korrelaatiosta selittyy yksilöalttiuksilla – mutta vain osa. Samalla sosiaalisten tekijöiden olemassaoloa puoltava tutkimusnäyttö vahvistuu. Sosiaalisten tekijöiden – taloudellisten rakenteiden, oppimisen, kontrollin ja leimaamisen – vaikutus ei ole vain aksiooma tai nyrkkisääntö, vaan perustuu vahvaan tutkimusnäyttöön.

Lähteet

- Agnew, Robert (1987) On 'Testing structural strain theories'. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 24(4), s. 281–286.
- Akers, Ronald L. (2000) *Criminological Theories. Introduction, Evaluation, and Application. Third Edition*. Los Angeles: Roxbury.
- Alvesalo, Anne & Santtila, Pekka (2004) *Pahat pojat -elokuva ja rikollisuus. "Saanu ehkä vähän ideoita, mut omaa päätä sitä kummiski käyttää"*. Helsinki: Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 17.
- Atran, Scott (2004) Genesis of Suicide Terrorism. *Science* 299, s. 1534–1539.
- Bernard, Thomas J. (1987) Testing structural strain theories. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 24(4), s. 262–280.
- Bernburg, Jön Gunnar & Krohn, Marvin D. (2003) Labeling, Life Chances and Adult Crime: the Direct and Indirect Effects of Official Intervention in Adolescence on Crime in Early Adulthood. *Criminology* 41(4), s. 1287–1318.
- Clarke, Ronald V. (2004) Technology, Criminology and Crime Science. *European Journal on Criminal Policy and Research* 10(1), s. 55–63.
- Columbine High School Massacre*. En.wikipedia.org/columbine_high_school_massacre (6.10.2005).
- Costello, Jane E., Compton, Scott N., Keeler, Gordon & Angold, Adrian (2003) Relationships Between Poverty and Psychopathology. A Natural Experiment. *Journal of the American Medical Association* 290(15), s. 2023–2029.
- Crabb, Peter B. (2000) The Material Culture of Homicidal Fantasies. *Aggressive Behavior* 26, s. 225–234.
- Gennep, Lisa A. & Miller, Cynthia (2002) Children and Welfare Reform: A View from an Experimental Welfare Program in Minnesota. *Child Development* 73(2), s. 601–620.
- Gibbs, J. C. (1995) EQUIP: A Peer-Treatment Program for Delinquents. *Teoksessa* Robert R. Ross, Daniel H Antonowicz & Gurmeet K. Dhaliwal (toim.): *Going Straight. Effective Delinquency Prevention & Offender Rehabilitation*. Ottawa: Air Training & Publications.
- Gottfredson, Michael R. & Hirschi, Travis (1990) *A General Theory of Crime*. Stanford: Stanford University Press.
- Fafchamps, Marcel & Minten, Bart (2002) Crime and Poverty: Evidence From a Natural Experiment. *The Centre for the Study of African Economies Working Paper Series*, Paper 182 (Year 2002).
- Hirschi, Travis (1969) *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.
- Hirschi, Travis & Hindelang, Michael J. (2002 [1977]). Intelligence and Delinquency: A Revisionist Review. *Teoksessa* John H. Laub (toim.): *The Craft of Criminology. Selected Papers*. New Brunswick: Transaction Publishers.

- Johnson, Lee Michael, Simons, Ronald L. & Conger, Rand D. (2004) Criminal Justice System Involvement and Continuity of Youth Crime. *Youth & Society* 36(1), s. 3–29.
- Keisala, Hertta (2006) *Parisuhdeväkivalta moniammatillisen työn kohteena. Arviointitutkimus Espoon yhteistyöverkoston ja Lyömättömän Linjan toiminnasta perheväkivallan lopettamiseksi*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 68.
- Kivivuori, Janne (1992) *Varas varkaana. Tutkimus varkaan itseymmärryksen kulttuurisista ehdoista*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 114.
- Kivivuori, Janne (1993) Rikoksen perustelutapojen tutkimusperinne. *Oikeus* 22(1), s. 26–39.
- Kivivuori, Janne (1994) *Understand and Punish. The Culture of Juvenile Transgressions in a Welfare State*. Publication No. 125. Helsinki: National Research Institute of Legal Policy.
- Kivivuori, Janne (1997) *Nuoret rikosten tekijöinä. Tekojen yleisyys, rikollisuuden ymmärtäminen ja varastamisen vaiheet*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 141.
- Kivivuori, Janne (2003) Helsingin nuoret rikosten tekijöinä. *Teoksessa* Janne Kivivuori & Jukka Savolainen: *Helsingin nuoret rikosten uhreina ja tekijöinä*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 204.
- Kivivuori, Janne (2004) Rikosuutisoinnin seuraamisen yhteys nuorten rikoskäyttäytymiseen. *Tiedotustutkimus* 27(4–5), s. 77–92.
- Laub, John H. & Sampson, Robert J. (2003) *Shared Beginnings, Divergent Lives. Delinquent Boys to Age 70*. Cambridge: Harvard University Press.
- Lehti, Martti (2002) *Henkirikokset 1998–2000. Tutkimus poliisin tietoon vuosina 1998–2000 tulleista henkirikoksista*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 194.
- Merton, Robert K. (1988 [1938]) Social Structure and Anomie. *Teoksessa* Joseph E. Jacoby (toim.): *Classics of Criminology*. Long Grove: Waveland Press.
- Mistry, Rashmita S., Vanderwater, Elizabeth A., Huston, Aletha C & McLoyd, Vonnie (2002) Economic Well-Being and Children's Social Adjustment: The Role of Family Process in and Ethnically Diverse Low-Income Sample. *Child Development* 73(3), s. 935–951.
- Mäkelä, K., et al. (1996) *Alcoholics Anonymous as a Mutual-Help Movement. A Study in Eight Societies*. London: The University of Wisconsin Press.
- Neumayer, Eric (2003) Good Policy Can Lower Violent Crime: Evidence from a Cross-National Panel of Homicide Rates, 1980–1997. *Journal of Peace Research* 40(6), s. 619–640.
- Nisbett, Richard E. & Cohen, Dov (1996) *Culture of Honor. The Psychology of Violence in the South*. Boulder: Westview Press.
- Parnaby, Patrick F. & Sacco, Vincent F. (2004) Fame and strain: contributions of mertonian deviance theory to an understanding of the relationship between celebrity and deviant behaviour. *Deviant Behavior* 25, s. 1–26.

- Robertz, Frank J. (2004) *School Shootings. Über die Relevanz der Phantasie für die Begehung von Mehrfachtötungen durch Jugendliche*. Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt.
- Rutter, Michael (2003) Poverty and Child Mental Health. Natural Experiments and Social Causation. *Journal of the American Medical Association* 290(15), s. 2063–2064.
- Salmi, Venla & Kivivuori, Janne (2006) The association between social capital and juvenile crime: The role of individual and structural factors. *European journal of criminology* 3(2), s. 123–148.
- Sampson, Robert J. & Laub, John H. (1993) *Crime in the Making*. Cambridge: Harvard University Press.
- Sampson, Robert J. (2000) Whither the Sociological Study of Crime? *Annual Review of Sociology* 26, s. 711–714.
- Savolainen, Jukka, Messner, Steven F. & Kivivuori, Janne (2000) Crime is Part of the Problem: Contexts of Lethal Violence in Finland and the USA. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 1(1), s. 41–55.
- Surette, Ray (2002) Self-Reported Copycat Crime Among a Population of Serious and Violent Juvenile Offenders. *Crime & Delinquency* 48(1), s. 46–69.
- Sutherland, Edwin H. & Cressey, Donald R. (1978) *Criminology. Tenth Edition*. Philadelphia: J. B. Lippincott Company.
- Sykes, Gresham & Matza, David (1957) Techniques of Neutralization: A Theory of Juvenile Delinquency. *American Sociological Review* 22(6), s. 664–673.
- Young, Jock (1999) *The Exclusive Society. Social Exclusion, crime and difference in late modernity*. London: Sage.